

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Постановка проблеми. В кризових суперечливих умовах розвитку продовольчих та фінансових світових ринків все більшого значення в конкурентній боротьбі підприємств аграрного виробництва набуває формування та процес реалізації інноваційного потенціалу, що визначає якісні позитивні зрушення аграрної економіки України. Інноваційний розвиток аграрної сфери це процес структурованого та системного удосконалення національної економіки, який пронизує всі напрями на рівні економічної діяльності та базується на практичному впровадженні новітніх знань та компетенцій для нарощення масштабів суспільного прогресу та аграрного виробництва. Це засвідчує, що Україна, обираючи інноваційний курс розвитку аграрної економіки, намагаючись забезпечити конкурентоспроможність своєї продукції на світових ринках та зайняти достойну позицію серед країн - аграрних лідерів, зобов'язана мати сформований достатній потенціал аграрної сфери, потрібний з одного боку для досягнення продовольчої безпеки країни, а з іншого для реалізації стратегічних цілей на світових ринках. Отже, інноваційний потенціал необхідно розглядати як показник готовності та можливості втілити в життя задачі, що забезпечують успіх стратегічної інноваційної цілі, тобто як міру бажання до реалізації проекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку спеціалістів, науково-технічний потенціал України практично виключений з економічних процесів держави. Обґрунтування цієї тези наведені в наукових дослідженнях провідних вчених В.Г.Андрійчука, О.І.Амоши, В.М.Гейця, Е.М.В.В.Лебедевой, І.Ю.Гришовой, О.Б.Наумова, О.О.Непочатнеко, В.В.Кужеля, І.О.Крюковой, Б.Й.Пасхавера, А.С.Мохненко, П.Т.Саблука, М.Й.Маліка, М.Ф.Огіячука, І.Н.Топіхи, Г.Є.Жуйкова, Л.І.Федулової[1-10] та ін. Саме тому проблеми інноваційного забезпечення промисловості України потребують подальших комплексних досліджень в напрямку зростання інвестицій в новачі в Україні.

Метою даного дослідження є визначення проблем формування інноваційної системи України та перспектив подальшого її розвитку як дієвого механізму підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний потенціал всебічно розкриває можливості вітчизняних підприємств аграрної сфери утримувати лідерські позиції на ринку, нарощувати масштаби виробництва та ринкову вартість бізнесу, сприяти піднесенню галузі та відкриває виходи на світові ринки. Отже, управління інноваційним потенціалом аграрного виробництва є стратегічною задачею на рівні держави та підприємств аграрної сфери, адже ефективність аграрного бізнесу в суперечливих умовах трансформації ринкових відносин визначає перш за все здатність нарощувати й активно запроваджувати маркетингові, технічні, організаційні, логістичні та інші інноваційні складові, які генерують інноваційний потенціал.

Поняття "інноваційний потенціал" дістає концептуального відбиття зміни стратегічних цілей та засобів їх досягнення підприємств на початку ХХ століття, саме в той час, коли ресурсна концепція розвитку втрачає своє домінуюче становище в аграрній науці, економічний потенціал набуває інших якостей та нову складову – «інноваційний потенціал», як результат вартісних змін за рахунок нововведень, нематеріальних активів, нових компетенцій персоналу тощо, а головною цільовою функцією розвитку бізнесу називають нарощення його ринкової вартості. Інноваційні пріоритети стратегічного розвитку аграрної сфери обумовили актуальність та необхідність дослідження складових інноваційного потенціалу та необхідність

формування та реалізації організаційно-економічних механізмів управління інноваційним потенціалом на рівні національної економіки, аграрної сфери, сільськогосподарських та переробних підприємств. Актуальними та такими, що потребують подальших наукових опрацювань в контексті стратегічного розвитку агросфери, залишаються питання збалансування окремих елементів та їх синергетичний вплив на інвестиційну привабливість галузі та досягнення стратегічних цілей суб'єктів господарювання, створення «економіки знань», вивчали інструменти модернізації засобів виробництва та фінансові інновації, нарощення архітектури регіональної та національної інноваційної системи.

Огляд наукових джерел [1-10] показав відсутність єдиного авторитетного визначення економічної суті дефініції «інноваційний потенціал», методології його формування, оцінки та практичної реалізації. Одночасно, спостерігається пряма залежність між розумінням сутності та показників оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств та розміром інноваційного потенціалу. Так, високий рівень інноваційного потенціалу є позитивним аспектом існування аграрних підприємств в динамічних умовах світових ринків. В умовах кризових трансформацій рівень та якість інноваційного потенціалу показують стійкість і конкурентоздатність галузі, а отже всі зміни, що відбуваються у вітчизняному економічному просторі, вимагають ефективного розвитку всіх складових інноваційного потенціалу та інвестиційного забезпечення його реалізації в майбутньому періоді.[1]

Ретроспективний аналіз дефініції «інноваційний потенціал» більшістю науковців трактується як приховані можливості щодо реалізації інноваційного проекту (впровадження процесних і продуктових інновацій), то це передбачає залучення додаткових ресурсів із метою завершення формування окремих елементів або збалансування різних складових між собою.[2] В теперішніх умовах інноваційний потенціал - це система взаємодії всіх наявних ресурсів в матеріальній, нематеріальній та фінансовій формі, що в процесі їх комплексного, синергетичного та ефективного використання забезпечують досягнення конкурентних переваг на внутрішніх та зовнішніх ринках за допомогою інновацій.

Таке розуміння дефініції інноваційного потенціалу аграрного потенціалу засвідчує, що підґрунтям його формування виступає не лише нарощення обсягів економічних ресурсів у формі фінансових інновацій чи у вигляді матеріально-речовинної форми, а у переважній більшості в здійсненні відповідних умов, коли саме бізнесові компетенції (інновації у нематеріальній формі) дістануть якнайкращі резерви залучення у виробничий процес економічних ресурсів з метою стратегічного нарощення ринкової вартості. Так, Гнат'єва Т.М. наголошує, що прямий вплив на ресурсну складову призводить до збільшення потенціалу, але не дає максимального позитивного ефекту. В той же час вплив на формування можливостей підприємства, зміна стандартних операцій формують значний інноваційний потенціал, що може мати великі позитивні ефекти, які можна буде порахувати у матеріальній, грошовій формі.[1]

Відповідно до останніх досліджень прийнято вважати, що у процесі свого розвитку інноваційний потенціал проходить три стадії [3]:

- 1) ресурсну, що пов'язана з ревізією ресурсів і спрямована на встановлення ступеня укомплектованості досліджуваного об'єкта ресурсами, потенційно необхідними для проведення конкретної інноваційної діяльності;
- 2) стадію можливостей, реалізація якої "сигналізує" про потенційну придатність ресурсів, що аналізуються, до інноваційної діяльності;
- 3) стадію готовності до інноваційної діяльності.

Як зазначає професор Савенко І.І., інноваційний тип економічного розвитку є тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. Основною ознакою сучасного розкладу сил в світі є суттєвий відрив

країн-лідерів, що створюють «інноваційний анклав» в світі, від менш потужних країн, які змушені повністю залежати від позиції «активних гравців». [4]

Тобто, узагальнення системи інноваційного підходу дозволяє виділити дві формуючі складові частини – ресурсну, що визначає витрати накопичених ресурсів, їх ефективне використання та потенціальних можливостей, зокрема підвищення рівня інвестиційної привабливості галузі, набуття нових технологічних розробок, підвищення конкурентоздатності тощо, що можуть бути використані в майбутньому періоді. Отже, дефініція інноваційного потенціалу аграрного виробництва характеризується як дуалістична економічна категорія, що об'єктивно існує в процесі економічних відносин аграрного виробництва і визначає конкурентоздатність аграрної сфери на світових ринках, інвестиційну привабливість галузі, потенціал нарощення ринкової вартості аграрного бізнесу.

Нарощення інноваційного потенціалу пов'язане з підвищенням рівня конкурентоспроможності продукції аграрного виробництва, яка встановлює відповідність умовам внутрішніх та світових ринків, вимогам міжнародних стандартів за якісними, енерго – та ресурсозберігаючими, організаційними, логістичними, соціальними та іншими характеристиками, екологічній безпеці, конкретним побажанням споживачів за своїми технічними, якісними, естетичними та економічними параметрами.

Останні дослідження інноваційного розвитку аграрного виробництва вказують на екстенсивний шлях розвитку аграрної сфери під впливом широкого кола деструктивних чинників. Підвищення ефективності аграрного виробництва на основі інтенсифікації потрібно просліджувати в контексті прискорення введення звершень науково-технічного прогресу в практику аграрного бізнесу, що розкриваються в нарощенні масштабів виробництва аграрної продукції, забезпечення продовольчої безпеки країни, удосконаленні її якості й більш продуктивному застосуванні як наявних, так і залучення додаткових високоякісних ресурсів за умови підвищення рентабельності аграрного виробництва. Концептуальними засадами залучення досягнень інноваційної моделі управління в аграрне виробництво, як напряду інтенсифікації повинна стати прийняття комплексу заходів по системному й оперативному розвитку законодавчої й нормативно-правової бази галузі й послідовній реалізації інноваційної стратегії та інструментів наукових, дослідно-експериментальних робіт і структурних перетворень в аграрному виробництві.

Деякі автори розглядають інноваційний потенціал аграрного виробництва як чіткий алгоритм (сукупність взаємопов'язаної послідовності дій) створення нової або поліпшеної аграрної продукції, нової або поліпшеної продукції її переробки, а також оригінальних (знову створених) або поліпшених (удосконалених) технологічних і організаційних моделей виробництва такої продукції в динамічній системі розвитку науково-технічного прогресу. [1]

Нагальною проблемою формування інноваційного потенціалу аграрної сфери є недостатність та дисбаланс її інфраструктури. Україна різниться від світових лідерів невідповідністю між академічною, університетською та фірмовою наукою, інноваційна інфраструктура знаходиться у зародковому стані. У провідних країнах науково-дослідні інституції співпрацюють з великими корпораціями та агрохолдингами. Так, в аграрному секторі США концентрація НДДКР у великих корпораціях становить близько 50 % і поєднується з високою часткою самофінансування цих робіт (понад 90 % усіх витрат на НДДКР в аграрному бізнесі)[10-11]

У зарубіжних корпораціях відбувся перехід до відкритої моделі інноваційної діяльності за рахунок децентралізації НДДКР. Саме в інноваційній сфері ефективно співпрацюють великий і малий бізнес – корпорації скуповують малі інноваційні фірми, укладають з ними ліцензійні й контрактні угоди, стають інвесторами їх наукової діяльності, утворюють партнерства для реалізації нововведень, що дозволяють долати

технічну і ринкову невизначеність нових продуктів. Корпорації надають позики та проводять операції з акціями малих фірм. Досвід свідчить про ефективність таких структур, як кластерні об'єднання, технологічні альянси, венчурні й аутсорсингові фірми, науково-дослідні консорціуми у сфері аграрного сектору, інформаційно-комунікаційних технологій, біотехнологій, виробництва нових матеріалів, та інших галузях. Наприклад, об'єднання Chemical Industry VISION 2020 Technology Partnership включає 15 компаній-членів, а також 167 компаній, 39 університетів та 21 державну установу у якості учасників.[5-6] Проте, економічна ефективність венчурної моделі інноваційного потенціалу доволі невисока, що визначає поворот траєкторії розвитку інституцій у сторону вектору залучення чужоземних інноваційних технологій, передусім, для аграрних підприємств. Одним з головних джерел нарощення та фінансового забезпечення інноваційного потенціалу аграрних підприємств є притягнення зарубіжного капіталу як інструменту «запозичення» світових технологій агропереробки продукції, що дозволяє покривати їх стійкий економічне піднесення, що супроводить надбанням в аграрну економіку не тільки технологічних інновацій, але й нових компетенцій і технологій управління інноваційним розвитком.

В Україні законодавством передбачена фінансова підтримка технопарків. Відповідно до цього законодавства зареєстровано 16 технопарків. Технопарками з 2005 р. по 2012 р. реалізовано інноваційної продукції на суму 12,2 млрд грн, у 2009 р. цей показник становив лише 341,7 млн грн, що на 509,8 млн грн менше, ніж у 2008 р. Частка технопарків у реалізованій інноваційній продукції у 2008 р. становила лише 1,9 %, тоді як у 2012 р. – 9,1 %. Зменшення обсягів інноваційної продукції відбувається внаслідок недосконалої законодавчої бази, зокрема скасування окремих статей Закону «Про інноваційну діяльність», недосконалості інших нормативних актів, що регулюють інноваційну діяльність в аграрній сфері, блокування Закону «Про спеціальний режим діяльності технопарків».

Безумовно, нарощення та реалізація інноваційного потенціалу галузі неможлива без фінансового забезпечення інноваційного розвитку та оптимізації інвестиційних потоків, тому деякі вчені застосовують поняття інвестиційно-інноваційний розвиток стосовно управління інноваційним потенціалом, зокрема в аграрному виробництві.

Висновки: Важливою умовою активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі стає партнерство між урядовими установами, аграрними компаніями, вищими навчальними закладами, місцевими органами влади в рамках формування національної та регіональних інноваційних систем.

Стимулом інноваційного розвитку можуть стати технологічні трансферти – передача акціонованим аграрним підприємствам результатів науково-дослідних розробок, створених у державному секторі або за кошти держави. У світовій практиці апробовані організаційно-економічні заходи, що мотивують розвиток аграрних інноваційних структур: наукових, технологічних, інноваційних і промислових парків, інкубаторів малого інноваційного бізнесу; центрів трансферу технологій з державного сектору в аграрний бізнес; реалізація цільових програм, прями державні субсидії й цільові асигнування місцевих органів влади; податкові пільги.

Анотація

В статті окреслене коло основних проблем формування інноваційної системи аграрної економіки України, доведено неефективність та недостатність фінансового забезпечення інноваційного розвитку в сучасних умовах.

Ключові слова: інноваційна система, інноваційний розвиток економіки, фінансове забезпечення інноваційного розвитку.

Анотація

В статті определено круг основних проблем формування інноваційної системи сільськогосподарської економіки, виявлено неефективним і недостатньою фінансовою підтримкою інноваційного розвитку в сучасних умовах.

Ключеві слова: інноваційні, інноваційне розвиток економіки, фінансування інноваційного розвитку.

Summary

We set the scope of the main problems of the formation of the innovation system of Ukraine's economy, proved ineffective and insufficient funding of innovation in the modern world.

Keywords: innovative, innovative model of economic development, funding innovative economic development

Список використаної літератури:

1. Гнат'єва Т.М. Проблеми формування інноваційної системи України / І.Ю.Гришова, Т.М.Гнат'єва // Інноваційна економіка № 12, - 2012 – С.54-62
2. Кужель В.В. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.А. Замлинський, В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2 . – С. 201-206. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
3. Гришова І.Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2 . – С. 47-51. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
4. Гришова І.Ю. Державна підтримка як невід'ємний механізм економічного зростання. Інституційні чинники розвитку підприємницьких структур. Колективна монографія / Під ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. – Умань: СПД Сочінський, 2013. – С.36-44.
5. Чирва О. Г. Удосконалення інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку конкурентоспроможності харчових підприємств / О. Г. Чирва // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Пріоритети розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції України», (Умань, 24 січ. 2012 р.). – Умань : СПД Жовтий, 2012. – С. 42–44.
6. Непочатенко В.О. Стратегія інноваційного розвитку пріоритетних галузей аграрного виробництва / І.О. Крюкова, В.О. Непочатенко // Науковий журнал Одеського національного політехнічного університету «Економіка: реалії часу». - Одеса, 2013. - № 4(9). – С. 133-142.
7. Крюкова І.О. Методологічні засади формування механізму інноваційного розвитку підприємства на основі управління фінансовими потоками / І.О. Крюкова // Матеріали науково-практичної конференції [«Економічний розвиток: теорія, методологія, управління»] (Будапешт-Валенсія-Київ, 26-30 листопада 2013р.): Науково-дослідний інститут економічного розвитку. – Київ, 2013. – С. 81-87.
8. Крюкова І.О. Фінансова архітектура інноваційного розвитку молокопереробних підприємств / І.О. Крюкова // Облік і фінанси. – 2013. - № 2 (60). – С. 87-93.
9. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. – К. : Інст демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 383 с.
10. Лебедева В.В. Управління конкурентною стійкістю промислових підприємств в контексті їх інноваційного розвитку/ В.В.Лебедева// Наукові праці

Полтавської державної аграрної академії. Вип. 2(5) – Т. 1. – Полтава: ПДДА. – 2021. – С. 139-145.

11. Проблема ефективності в ХХІ веке: економіка США / ред. В. И. Марцинкевич; ИМЭМО РАН. – М. : Наука, 2006. – С. 269.